

AİHM'İN İŞ YÜKÜNÜN AZALTILMASI İÇİN BİR ÖNERİ: “ZORUNLU UZLAŞTIRMA”

Rona AYBAY*

Giriş

Bütün insanların, belli bir takım temel haklardan ve özgürlüklerden eşitçe yararlanabilmesi gerektiği anlayışının, soyut bir ilke ve özlem olmaktan çıkıp, yaşanan somut bir gerçeklik olması için, yüzyıllardan beri bir savaşım verilmektedir. “Adalet” ülküsünün, evrensel ölçüde benimsenmesi açısından “*insan hakları*” kavramı, çağımızda, özel bir anlam kazanmıştır. Ancak, bu alanda aşılması gereken daha pek çok güçlüğün varlığı da tartışmasız bir gerçektir.

Bu güçlüklere aşılması ve insan haklarının yaşanan bir gerçek haline gelebilmesi için harcanan çabalar arasında, devletlerin insan hakları alanındaki uygulamaları üzerinde hukuksal bir denetim yapılmasını sağlayan düzenekler özel bir yer tutar.

Bu düzeneklerin bir bölümü, denetim kapsamına giren devletlerin, bir “*mahkeme*” önünde yargılanmasına olanak verir niteliktedir.

Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, bu tür “*mahkeme*”lerin sayısı son derece sınırlıdır. Buna karşılık insan hakları alanında etkinlikte bulunan ama “*mahkeme*” niteliği taşımayan kuruluşların sayısı pek çoktur. Genellikle “*komite*”, “*komisyon*”, “*ombudsman*”, “*komisyoner*” gibi adlar verilmiş olan bu kuruluşların kimisine, “*bireysel başvuru*” yoluyla başvurulması yolu da açıktır. Ama bunların işlevinin “*yargısal*” nitelik taşıdığı söylenemez. Olsa olsa, bu kuruluşların bazılarının “*yargı-benzeri*” (*quasi judicial*) bir işlevi olduğundan söz edilebilir.¹

* Prof. Dr., TBB İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Başkanı.

¹ İnsan hakları alanında uluslararası düzeyde denetim yapan kuruluşların çoğu, “*mahkeme*” niteliği taşımayan kuruluşlardır. Bunlar, yargılama yapıp “*hüküm*” veren değil, başka türde denetim yapan kuruluşlardır. Bu kuruluşların etkinlikleri

İnsan hakları alanında görev yapan mahkemelerin en önemlisinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) olduğunda kuşku yoktur. Amerika kıtasında, AİHM'in bir benzeri olarak kurulmuş olan Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, muhtemelen ABD'nin ve kıtanın kuzeyindeki öteki büyük devlet olan Kanada'nın bu sisteme katılmaması² nedeniyle, AİHM karşısında çok zayıf bir gelişme göstermiştir. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin baktığı dava sayısı ve kararlarının etkisi, AİHM ile karşılaştırılmayacak kadar küçüktür.³

AİHM Sistemi

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, AİHM insan haklarının yargı yoluyla korunması alanında, dünyadaki benzerleri arasında hiç kuşkusuz en öndeki örnektir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'yle güvence altına alınmış hakların ve özgürlüklerin çiğnendiğini ileri süren gerçek kişilere, kuruluşlara ya da kişi topluluklarına,⁴ ilgili üye devlet aleyhine AİHM'e başvurabilme olanağı tanınmıştır.

Günümüzde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni onaylamak ve dolayısıyla AİHM'in yargı yetkisini kabul etmek, Avrupa Konseyi'ne üye olmanın bir ön-koşulu haline gelmiştir. Bu sistem, Avrupa Konseyi'ne üye⁵ 46 devlet aleyhine, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'yle ve taraf olunan ek protokollerle⁶ güvence altına alınmış bir hakkın ihlali iddia-

---

arasında, ilgili ülkelere ziyaretler yapıp, raporlar yazma, devletlere tavsiyede bulunma, ulusal organlarla işbirliği yaparak, insan hakları alanında gelişmelere katkıda bulunma gibi çalışmalar vardır.

² Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin kurulmasını sağlayan Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, Amerika kıtasındaki 26 devletçe onaylanmış durumdadır.

³ Benim de kuruluşundan kapanışına kadar, 1995-2003 yılları arasında yargıç olarak görev yaptığım Bosna-Hersek İnsan Hakları Mahkemesi de, insan hakları alanında "mahkeme" sıfatıyla görev yapan nadir kuruluşlardan biri idi.

Avrupa Birliği çerçevesinde Lüksemburg'da görev yapan Avrupa Adalet Divanı da, eşitlik ve ayrımcılık gibi konularda insan haklarını ilgilendiren kararlar verebilmektedir.

⁴ AİHM'e başvurma hakkı bakımından, uyrukluğun önemi yoktur; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmayan devletlerin uyrukları, giderek yurtsuzlar (vatansızlar) da başvurabilir. Öte yandan, "tüzel kişiliği" olmayan oluşumlara da başvuru hakkı tanınmıştır (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, m.34).

⁵ Üye devletlerin sayısı, 2006 Haziranı itibarıyla 46'dır. Karadağ'ın da üyeliğe kabulüyle sayının 47'ye ulaşması beklenmektedir. Belarus'un üyelik başvurusu 1993 yılından beri sonuçlandırılmamıştır.

⁶ Avrupa kıtasında insan haklarının yargı yoluyla korunması sistemini kuran ana Sözleşme'ye Avrupa Konseyi'ne üye olan bütün devletler taraf ise de; sözleşmenin

sıyla AİHM'e başvurabilme olanağı vermektedir. Dünya da güvencenin etkinliği, kapsamı ve coğrafi alan bakımından bu kadar yaygın başka bir "yargı yoluyla koruma" sistemi yoktur. Özellikle, Rusya Federasyonu'nun da 1996'da Avrupa Konseyi'ne üye olarak kabulü üzerine, Avrupa Konseyi üyesi devletler, Atlantik'ten Pasifik Okyanusu'na kadar uzanan bir alana yayılmış durumdadır.⁷ Bu alanda yaşayan insanların toplam nüfusu 800 milyon kadardır.

AİHM'de İş Yükünün Olağanüstü Artışı

Yukarıda belirttiğimiz gibi, AİHM'in uygulanma alanı Atlantik'ten Pasifik Okyanusu'na uzanan bir coğrafi alanda bulunan 46 ülkeyi kapsamaktadır. Bir yandan bu geniş yetki alanı, öte yandan AİHM'in bazı ülkelerde özellikle artmış görünen "popülerliği" sonucunda, bu mahkemeye yapılan başvuruların sayısı olağanüstü bir artış göstermektedir. Mahkemenin resmi istatistiklerine göre, 2006 yılı başı itibariyle, incelenmesi gereken başvuru sayısı 81.000 kadardır.⁸ Mahkemenin bu iş yükünün ağırlığı altında ezilip, "tıkanması" ya da "kilitlemesi" giderek sistemin bütünüyle çökmesi olasılığı, gittikçe artan bir kaygı uyandırmaktadır. Gelen başvuruların büyük çoğunluğu (%90'ından fazlası) "dinlenmez"⁹ bulunsa bile, her birinin okunup, değerlendirilmesi için zaman ayıracak ve inceleme yapacak görevli gerekmektedir. AİHM'in resmi açıklamalarına göre, iş yükü artışı 2007 yılında mahkemede çalışanların sayısında bir misli artışı gerektirebilecektir.

---

kapsadığı hakları genişleten protokollerin bazısı, kimi üye devletlerce onaylanmış değildir.

⁷ Bkz., AYBAY, Rona; Avrupa Nerede Başlar, Nerede Biter? Ya da Afganistan Avrupa'nın Batısında mı? *Bilgi ve Bellek Dergisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayını, S. 2, s. 18-23.

⁸ Başvuruların toplamı olan 81.000'nin, üye devletler arasındaki dağılımında Rusya %17.2 ile başta gelmekte onu sırasıyla şu devletler izlemektedir: Türkiye (%13), Romanya (%11.8), Polonya (%9.6), Ukrayna (%5.7), Fransa (%5.3), Almanya (%4.7), İtalya (%4.3), Çek Cumhuriyeti (%3.2), İngiltere (Birleşik Krallık) (%3), Bulgaristan (%2.8) geri kalan devletlerden gelen başvurular ise toplam olarak %19.4'tür.

⁹ İngilizce "admissible" sözcüğünün "kabul edilebilir" biçiminde çevirisi yanlış anlamaya yol açabilmektedir. Türkçe de davanın kabulü, davacının lehine sonuçlanmayı akla getirir. Oysa burada kast olunan, davanın incelenmesine engel bir durumun olmadığı ya da başvurunun önemli eksiklikler içermediğinin saptanmasıdır.

Bu nedenle, eski dildeki davanın "mesmu" olması deyiminden de esinlenerek, davanın "dinlenebilirliği" demek daha yerindedir.

14. Protokol

AİHM'i bekleyen bu "kilitlenme" ya da "tıkanma" tehlikesi karşısında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde değişiklikler öngören bir protokol hazırlanmış ve başvuruların değerlendirilmesinde ve mahkemenin çalışmasında hız sağlayacak bu metin, 14. Protokol olarak kabul edilmiştir. Bu protokolle getirilmesi öngörülen değişikliklerin değerlendirilmesini bu makalenin konusu dışında bırakıyorum.¹⁰ Ancak, 14. Protokol'ün tek başına, AİHM'in iş yüküyle ilgili sorunları ortadan kaldıramayacağı görüşünde olanlara katıldığımı belirtmek isterim.

Bizzat AİHM'in, deneme niteliğinde yaptığı çalışmalar, 14. Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle, mahkemenin sonuca bağlayacağı dosyalardaki artışın %20-25'den fazla olmayacağını göstermiştir.

14. Protokol,¹¹ 1 Ekim 2006 itibariyle Avrupa Konseyi'ne üye bütün devletlerce imzalanmıştır. Protokol bütün üye devletlerce onaylandıktan 3 ay sonra yürürlüğe girecektir (14. protokol, m. 19).

Türkiye, 14. Protokolü 6 Ekim 2004 tarihinde imzalamış ve onaylamanın uygun bulunduğu kanun, TBMM'ce kabul edilip Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bunun ardından, onay belgesi 2 Ekim 2006 tarihinde, protokolün 18/2 maddesi uyarınca Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne verilmiştir.

Polonya ve Rusya (makalenin son biçiminin yazıldığı 10 Ekim 2006 tarihi itibariyle) imzalamış, ama onaylamamış durumdadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin karşı karşıya olduğu "tıkanma" ya da "kilitlenme" tehlikesi 14. Protokol'ün başlangıç bölümünde bildirilmiştir.

Mahkemenin iş yükünün sürekli olarak artmasının, mahkemece sağlanan denetim sisteminin etkenliğinin tehlikeye düşürdüğü; bu tehlike karşısında acil olarak bazı tedbirler alınabilmesi için, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin bazı hükümlerinin değiştirilmesi gerektiği

¹⁰ Bu konuda Deniz AKÇAY'ın TBB'nin yabancı dilde yayımlanan dergisi DIGESTA TURCICA'nın 2. sayısında yayımlanan makalesine bakılabilir: *Le Mechanisme de Controle de la Convention européenne des Droits de l'Homme; un Processus de Reforme contin* .

¹¹ Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Amending the Control System of the Convention, Strasbourg 13 May 2004 (CETS No. 194).

14. Protokol'ün Osman DOĞRU tarafından yapılmış Türkçe çevirisi için bkz., <http://ihami.anadolu.edu.tr/belgegoster>

ve bunun, AİHM'in Avrupa'da insan haklarının korunması alanında oynadığı seçkin ve belirgin rolün devam edebilmesi için de gerekli olduğu da aynı yerde belirtilmiştir.

Yukarıda da değindiğim gibi, 14. Protokol'le getirilecek yeniliklerin, AİHM'in iş yükündeki artışı bir ölçüde azaltacağı umulmakla birlikte, sorunun çözümü için tek başına yeterli olmadığı da kabul edilmektedir. Nitekim bu düşünceyle 14. Protokol'ün yürürlüğe girmesinden önce bu konuda görüş geliştirmek ve AİHM'in uzun dönemde etkenliğini arttırmak amacıyla çözüm önerilerinde bulunmak üzere bir Akil Kişiler Grubu oluşturulmuştur.¹²

Aşağıda gerekçeleriyle ve açıklamalarıyla sunduğum metnin esasını, üye seçildiğim "Akil Kişiler Grubu"na yaptığım önerilerden biri oluşturmaktadır.

Öneri¹³

Önerimin, şu temel inanca yada varsayıma dayanmaktadır: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sistemine eklenecek ve bu sistemle bütünleşecek bir "uzlaştırma" düzeneği kurulması gereklidir. Öneri, AİHM'in iş yükünün azaltılması çabalarına önemli bir katkı sağlayabileceği inancıyla yapılmaktadır. Başka bir deyişle, AİHM'in olası başvurucları, "uzlaştırma" usulüyle tatmin olacaklar ve mahkemeye başvurmalarına

¹² Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları'nın, 16-17 Mayıs 2005 tarihlerinde Varşova'da yapılan doruk toplantısında kabul edilen Eylem Planı uyarınca Bakanlar Komitesi'nce oluşturulan bu Akil Kişiler Grubu, aralarında benim de bulunduğum 11 kişiden oluşmaktadır. Bakanlar Komitesi'nin 14 Eylül 2005 tarihli toplantısında seçilen 11 üyenin (alfabe sırasına göre) adları ve uyruklukları şöyledir:

Bay Rona AYBAY, Türkiye (Bosna Hersek İnsan Hakları Mahkemesi eski yargıcı); Bayan Fernanda CONTRI, İtalya (Anayasa Mahkemesi Başkan Vekili); Bay Marc FISCHBACH, Lüksemburg (AİHM eski yargıcı); Bayan Jutta LIMBACH, Almanya (Anayasa Mahkemesi eski Başkanı); Bay Gil Carlos RODRIGUEZ IGLESIAS, İspanya (AB Adalet Divanı eski Başkanı); Bay Emmanuel ROUCOUNAS, Yunanistan (Uluslararası Hukuk Profesörü); Bay Jacob SÖDERMAN, Finlandiya (AB eski Ombudsmanı); Bayan Hanna SUCHOCKA, Polonya (eski Başbakan); Bay Pierre TRUCHE, Fransa (emekli Savcı); Bay Lord WOOLF of BARNES, İngiltere (Birleşik Krallık) (Lordlar Kamarası üyesi); Bay Veniamin Fedorovich YAKOVLEV, Rusya (Cumhurbaşkanı Danışmanı)

¹³ Önerileri içeren İngilizce makale için bkz., AYBAY, Rona; A Proposal of the "Mandatory Conciliation" Process to be Incorporated in the Protection Mechanism of the European Convention on Human Rights, DIGESTA TURCICA, 2, s. 63 vd., (TBB yayını)

gerek kalmayacak; böylece mahkemeye gelen iş sayısı azalacaktır.

Önerinin, dikkatlerden kaçmamasını dilediğim ve kesinlikle uyulması gerektiğine inandığım, iki temel ilkesi var: “eşitlik” ve “tekdüzelik” (*uniformity*).¹⁴

Belirtmem gereken bir başka nokta da şudur: Burada sunulan, sadece bir öneridir; tartışmaya temel oluşturmayı amaçlamaktadır. “Bütün dertlerin ilacı” (eski deyimle “deva-yı küll”) olması gibi bir savım yoktur.

Önerinin Dayandığı Temel Varsayım

Etkili bir uzlaştırma sistemi, AİHM’e yapılacak başvuruların sayısının azalmasına yardım edecektir. Çünkü:

i. “Uzlaştırma” usulü, ihtilafların (üye devletlerce insan haklarına aykırı davranılmış olduğu savlarının) uzun ve karmaşık AİHM usullerine başvurulmasına gerek kalmadan çözüme kavuşmasını sağlayacağı için, olası başvurucularca tercih edilecektir.

ii. Uzlaştırma usulü, aleyhine AİHM’e başvurulması söz konusu olan devletlerce de tercih edilecektir. Çünkü, böylece devletler, insan hakkı ihlalinde buldukları savları karşısında, AİHM önünde savunma yapma külfetinden ve ihlalde bulduklarının yargı kararıyla hükme bağlanmış olması gibi sıkıcı bir olasılıktan kurtulmuş olacaklardır.

İlkeler

Önerdiğim “zorunlu uzlaştırma” sürecinin, uluslararası insan hakları hukuku açısından kabul edilebilir sayılması, bir takım temel ilkelerle uyumlu olmasına bağlıdır. Bu ilkeler şöyle özetlenebilir:

i. Hangi türden bir “uzlaştırma” sistemi benimsenirse benimsensin, sistemin uygulanması AİHM içtihatlarıyla oluşmuş bulunan ölçütlerle uyumlu olmalı; başka bir deyişle insan hakları konusunda halen sağlanmış bulunan koruma düzeninin altına iniş hiçbir biçimde söz konusu olmamalıdır.

ii. Tekdüzelik (*uniformity*) ve eşitlik kesinlikle sağlanmalı; yani, sözleşme kapsamındaki ihlal savları için bütün üye devletlere karşı

¹⁴ Bunları aşağıda “ilkeler” başlığı altında açıklıyorum.

kullanılabilecek başvuru hakkı bakımından, herkese tam anlamıyla eşit olanaklar tanınmalıdır.

Sadece belli birkaç üye devlete karşı işleyebilecek başvuru olanakları sağlayan bir düzenleme, başvurucular arasında eşitlik ilkesine aykırı olur. Bir başvurucu için, bir üye devlete karşı kullanılması söz konusu olan her türlü olanak, bütün başvurucular için ve bütün üye devletlere karşı kullanılabilmelidir.

Aynı ilke, coğrafi anlamda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin uygulanma alanına giren her yerde, söz konusu olabilecek ihlaller bakımından geçerli olmalıdır.

iii. Uzlaştırma sistemi, Strazburg merkezli bir organın gözetimi altında işlemelidir. Strazburg merkezli organ, bütün üye devletlerde, uzlaştırma yöntemlerinin AİHM içtihatlarıyla belirlenmiş olan, insan haklarının korunması temel standartlarına uygun biçimde işlemlerini sağlamalıdır.

“Uzlaştırma”nın Uygulanmasına İlişkin Bazı Sorunlar

Etkili ve iyi işleyen bir uzlaştırma sisteminin kurulabilmesi için bazı teknik konular üzerinde ciddiyetle düşünülmesi ve gerekli yasal ve yönetsel düzenlemelerin yapılması zorunludur.

Aşağıda bu konuya ilişkin bazı sorunlar konusunda görüşlerimi açıklıyorum:

i. *“Zorunlu” mu; yoksa “seçimlik” uzlaştırma mı?*

AİHM önüne bir dava götürülmeden önce başvurulabilecek bazı *“uzlaştırma”* olanakları, bazı üye devletlerde halen de vardır ve işlemektedir.¹⁵

Önerdiğim sistemin etkili ve sağlıklı işleyebilmesi için ise, kanıma göre, *“seçimlik”* değil *“zorunlu”* olması gerekir. *“Zorunlu”* bir uzlaştırmanın, uzlaşma kavramına ters düştüğü, uzlaşmada gönüllülüğün daha uygun olacağı elbette doğrudur. *“Zorunluluk”* ile *“uzlaşma”* arasında, kavramsal olarak karşıtlık olduğu bile ileri sürülebilir.

Ancak, bütün bunlara karşın benim inancıma göre, AİHM önündeki yığılmayı ve tıkanmayı önleyecek bir *“uzlaştırma”* ancak *“zorunlu”*

¹⁵ Ayrıca, AİHM önünde görülmekte olan davalarda da *“dostça çözüm”* yolları açıktır. Bkz., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, m. 33/b ve 39.

olması halinde sonuç verebilir. Ama herhalde şunu belirtmem yerinde olur: Bu “zorunlu” uzlaştırma, AİHM’e başvurmadan önce tüketilmesi gereken iç hukuk yollarına bir yenisini ekleyecektir. (Bu zorunluluğun yaratabileceği sakıncaları giderme yolları konusundaki düşüncelerimi aşağıda açıklıyorum).

ii. *Ulusal düzeyde harcanması gereken ek zaman*

Yukarıda belirttiğim gibi, “zorunlu” bir uzlaştırma sisteminin kabulü, yeni bir iç hukuk yolu yaratacak; bu da, başvurunun AİHM önüne götürülmesinde kaçınılmaz bir gecikmeye yol açacaktır.

Bu gecikmeden, başvuru aleyhine doğabilecek sakıncaları önleyebilmek için şu ilke benimsenmelidir:

Belirlenmiş bir süre içinde “uzlaştırma” sonuç vermez ise, başvuru, AİHM’e başvurmakta özgür olmalıdır. Bu sürenin “kabul edilebilir” bir uzunluğu aşmaması gerekir. Örneğin 3-6 ay arasında bir süre uygun olabilir.

Ayrıksı (istisnai) ve acil durumlarda, başvurucuya “uzlaştırma” sürecinden geçmeksizin doğrudan doğruya AİHM’e başvurma yolu açık tutulabilir.

Öte yandan, aleyhine süreç başlatılmış bulunan üye devlete de, konunun özel niteliği nedeniyle ayrıntılı inceleme ve çalışma gerektiren durumlarda, Strazburg’daki merkezi organa başvurarak, sürenin uzatılmasını isteme olanağı tanınmalıdır.

iii. *Hangi ulusal organ (Otorite)*

Her üye devlet, “uzlaştırma” sürecinin yürütülmesinde başvuruların yapılacağı bir organ ya da makam belirler. Bu organın (ya da makamın) görevi, uzlaşmayı sağlamak değil taraflar arasında görüşmelerin yapılması için ortam hazırlamak ve uzlaşmayı kolaylaştırıcı çalışmalar yapmak olmalıdır.

Halen etkili bir kamu denetçiliği (ombudsmanlık) sisteminin işlemekte olduğu ülkelerde, görev bu organa verilebilir. Birden çok kamu denetçisi bulunan ülkelerde, bunlardan biri bu işle özel olarak görevlendirilebilir. Kamu denetçisi ya da benzeri bir organ bulunmayan ülkelerde ise, “zorunlu uzlaştırma” işini kolaylaştırıcı çalışmaları yapacak bir makam, o devletin kendi hukukunun usulleriyle belirlenmelidir.

Bir sonraki başlık altında açıklanacak “Strazburg Organı”, gereğinde ulusal resmi makamlarla ve ilgili sivil toplum örgütleriyle de danışarak,

her üye devlet için bir olası uzlaştırıcılar (arabulucular) listesi hazırlayabilir

iv. *Strazburg'da hangi organ?*

Böyle bir organın yaratılması ya da var olan bir organa, ulusal düzeydeki “uzlaştırma” uygulamalarını denetleme görevi verilmesinin kararı, elbette, Avrupa Konseyi'nin yetkili organlarınca alınacaktır.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Ombudsmanı'nın (*Human Rights Commissioner*) görev tanımı biraz geniş yorumlanarak, bu görev ona verilebilir. Bu vesileyle şunu belirtmekte yarar olduğunu düşünüyorum:

14. protokol, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Ombudsmanı'na (*Commissioner*) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin işleyişinde daha aktif bir rol vermektedir. Bu ombudsmana, AİHM'in bir dairesinin ya da büyük dairesinin önündeki bütün davalarda yazılı görüş sunma ve duruşmalara katılma yetkisi verilmiştir.

Bu görev kendisine verilirse, Strazburg'daki Ombudsman, her üye ülkede, uzlaştırma sürecinin yürütülmesi için AİHM içtihatlarıyla belirlenmiş standartlara uygun bir sistemin kurulup, işlemlerini denetleyecektir.

Bu amacın gerçekleşmesi için, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Ombudsmanı'nın (*Commissioner*) üye devletlerdeki ulusal makamlarla ve ilgili başka kuruluşlarla yakın işbirliğinde bulunması, toplantılar düzenlemesi, ziyaretler örgütlemesi yararlı olacaktır.

SONUÇ:

AİHM'in, insan haklarının yargı yoluyla korunması alanında çok büyük hizmetleri olduğunda kuşku yoktur. Dünya yüzünde AİHM'in bu alandaki başarılarının bir benzerini gerçekleştirebilmiş bir başka mahkeme kurulabilmiş değildir.

Ancak, AİHM'in başvuruların çokluğu karşısında “tıkanma” noktasına geldiği, deyim yerindeyse sistemin “alarm işareti verdiği” de bir gerçektir. Strazburg çevrelerinde söylendiği gibi AİHM, “kendi başarısının kurbanı” olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. İnsanların AİHM'i insan haklarının korunması bakımından bir “umut kapısı” olarak görmeleri elbette, çok güzeldir. Ama bu güven nedeniyle çığ gibi büyüyen başvuru sayısı, mahkemeyi işlemez hale getirebilecektir.

Bu tehlikeyi göğüslemek ve (deyim yerindeyse) AİHM'i “kendi ba-

şarısının kurbanı” olmaktan kurtarmak için köklü bir takım girişimlerde bulunulması zorunludur.

Yakında yürürlüğe girmesi beklenen 14. Protokol bu yolda atılmış önemli bir adımdır. Ama bütün sorunları çözmekte yetersiz kalacağı, daha şimdiden belli olmuştur.

Önerdiğim “zorunlu” uzlaştırma sisteminin kabul edilmesi halinde, AIHM önündeki yığılmayı ve iş yükünü önemli ölçüde azaltacağına inanıyorum.

Ancak, görüşmelerim ve temaslarım, önerimdeki “zorunluluk” ögesine karşı bir tepki olduğunu bana göstermiştir. Bu öge dışında, önerimin çok olumlu karşılanmış olduğunu söyleyebilirim. Bana öyle geliyor ki, ulusal düzeyde yani her üye devlette, Strazburg’daki merkezin gözetiminde işleyecek bir “uzlaştırma sistemi” kurularak, davaların AIHM önüne gitmeden çözüme bağlanması girişiminde bulunulması Strazburg çevrelerinde kabul görecektir.

Dileğim, bunun gerçekleşmesi ve AIHM’in iş yükü altında ezilmesi olasılığının ortadan kalkmasına yardımcı olmasıdır. Böylece, üye devletlerde, zorunlu olmasa da “seçimlik” nitelikte bir “uzlaştırma” düzeneğinin kurulması sağlanabilecektir.

Konunun Türkiye açısından da özellikle önemli olduğu açık bir gerçektir. Çünkü Türkiye AIHM’e yapılan başvuruların sayısı bakımından, önde gelen birkaç devletten biridir. “Uzlaştırma” usulünün kabulünde ve yaygın biçimde uygulanmasında; gerek Türk hükümetlerinin, gerek Türkiye aleyhine AIHM’e başvuracakların yararı olduğuna inanıyorum.